

NØD-DAABEN

i Vorning Præstegaard

Af Fuldmægtig PAUL GLEERUP

GRUNDLAGET for St. St. Blichers Præstehistorie »Nøddaaben« samt for Indledningen til Novellen »Eneboeren paa Bolbjerg« er sikkert historisk, d. v. s. der har fundet en Begivenhed Sted omtrent i den Form, hvori Historierne fortælles; men ogsaa kun omtrent. Maaske kunde endnu paa Blichers Tid gamle Folk meddele noget, og da hans Onkel, J. G. Blicher, ydermere var Præst i Vorning fra 1783 til 1825, havde Digteren saaledes let Adgang til at kigge i Sognets Kirkebog, hvor enten Præsten Jens Hasselager eller en anden havde indført den mystiske Sag.

Under »Begravede« er i Vorning Kirkebog den 12. April 1740 indført: »Et Barn Christiana i Kvorning«. Hertil er senere hen i Tiden føjet følgende Oplysning: »I Kvorning Kirke staar endnu 1811 et lidet Skrin under en Bænk lige for Kirkedøren, hvori findes fortærede Fødder og Hovedskal af et spædt Barn tilligemed en sortblommet Fruentimmerhue, formodentlig Relikvier af dette Barn, hvis Fader og Moder ikke nævnes. NB. Efter gamle Folks Sagn skal bemeldte Skrin være bragt ind i Kirken om Natten ved den Kones Hjælp, som havde Kirkenøglen. Der var ved samme Tid Allarm angaaende et Barn, som af fremmede blev bragt til Præsten i Vorning at døbes, hvilket Præsten nægtede, men hans Kone døbte det. Fra Klavsholm blev gjort Undersøgelse desangaaende.

Denne Vorning Kirkebog findes nu som de fleste andre gamle jyske Kirkebøger i Landsarkivet i Viborg, og ved der at undersøge det paagældende Sted viser det sig, at det sidste a i Ordet Christiana er tilskrevet med andet Blæk end det oprindeligt indførte, samt at Sætningen i det hele er indskudt, efter at de øvrige Dødsfald er skrevet. Pastor Grønberg, der var Præst i Vorning fra 1865 til ca. 1890 (død 1892) har endelig tilføjet: »Fortælles af Steen Blicher i »Eneboeren paa Bolbjerg« og sættes af ham til 1738.«

Den Tildragelse, der uden al Tvivl har givet Blicher Stof til Novellerne, men som afgjort ikke kan have noget med Tilførslen af 1740 i Vorning Kirkebog at gøre saa lidt som med den Barnekiste, der den Dag i Dag findes i Kvorning Kirke, fandt Sted paa Clausholm, og dens to Hovedpersoner hørte til Dronning Anna Sophies derværende Hof. For en Tid siden besøgte jeg Kirken i Kvorning og saa der den lille Kiste af umalet Egetræ, der endnu staar paa samme Sted, men er fuldstændig tømt for sit Indhold. Folk der i Byen kunde fortælle mig, at samme Kiste i Tidens Løb havde været udsat for baade det ene og det andet, en Gang havde saaledes Murerne, der reparerede Kirken, brugt den til at læske Kalk i, medens den i en anden Periode af en praktisk Degnekone var blevet benyttet som Tørvekasse.

Som bekendt fik Dronning Anna Sophie jo efter Frederik IV's Død i 1730 Clausholm anvist som Opholdssted, og her levede hun i en Slags Forvisning til sin Død i 1743 et roligt, indadvendt Liv, som det synes mest optaget af religiøse Sysler. En af Dronningens Hoffrøken hed Charlotte Amalie v. Offenbergh. Paa den Tid, den her fortalte Historie fandt Sted var hun omtrent 25 Aar gammel; hendes ældre Søster, Dorthe Margrethe, der siden blev gift med Frederik Rantzau, var Kammerfrøken hos Anna Sophie. Slægten v. Offenbergh var af indvandret tysk Adel, men indgiftet i gamle danske Adelsfamilier, saaledes var Charlotte Amalies Bedstefar gift med Dorte Juul fra Brusgaard her ved Randers, ligesom hendes Far, Kommandør i Flaaden Hans Christopher v. Offenbergh, der ejede en lille Herregaard, Vestergaard paa Langeland, først var gift med en Kaas, 2. Gang med en Frk. Steensen (Charlotte Amalies Stedmoder), der imidlertid, som det hed, »skikkede sig ilde«, og løb sin Vej med Kusken. Sidste Mand her i Landet af Slægten v. Offenbergh var vistnok Charlotte Amalies Broder, der en Tid var Underofficer i den danske Koloni Trankebar i Ostindien.

Forholdene i »liden« Offenberghs Barndomshjem var ikke meget lykkelige, en stor Børneflokk var der, og kun 6 Aar gammel mistede hun sin Mor; formaaende Velyndere tog sig da af Børnene, hvoraf nogle anbragtes ved Hoffet, og saaledes gik det da til, at Charlotte Amalie og den ældre Søster kom med Dronning Anna Sophie til Clausholm. Her skulde hun nu møde sin Skæbne i Skikkelse af Hoffets Læge, den den Gang 33-aarige Johan Samuel Neander; et Kærlighedsforhold indleddes paa Trods af den uhyre Afstand, der socialt set var i de Tider mellem den adelige Frøken og den borgerligfødt Kirurg. I Sommeren 1733 forlovede de sig, og Aaret efter, Natten mellem den 13. og 14. September, fødte Charlotte Amalie en lille Pige, en Begivenhed, der forvoldte Forældrene en Mængde Kvaler og naturligvis gav Anledning gennem lange Tider til megen Sladder og Snak her paa Egnen.

Neander, Navnet har nærmest svensk Klang, var vistnok egentlig Sønderjyde, og det synes, som om hans Slægt allerede uddøde her i Danmark med en Søn, Johan Neander, der endnu 1790 levede i København som Miniaturmaler, men senere skal være blevet sindssyg og endt som Lem i Vartov.

Saa godt som Pladsen her tillader det, skal vi da følge den lille Piges Historie, fra hun fødtes paa Clausholm den 14. September 1734, til hun døde i København den 29. Marts 1735; en kort, men saare omtumlet Tilværelse.

Næst efter at holde den hele Begivenhed skjult og især da saaledes, at den ikke kom Dronningen for Øre, drejede det sig naturligvis for Neander om at faa en Præst til at døbe Barnet og om at faa det anbragt i en god Pleje, indtil han og Charlotte Amalie kunde blive lovformeligt viet, og med en rørende Trofasthed tog han sig under de vanskelige Forhold baade af sin Kæreste og af Barnet. Efter en tidligere truffet Aftale med en Bondekone i Aarslev, Zinne Jensdatter, gift med en Mand ved Navn Hans Andersen, skulde denne Zinne sørge for, at Barnet blev døbt og fremdeles sørge for at finde et passende Hjem til det saa langt hen mod Aalborg som muligt. Til Dækning af de foreløbige Udgifter hermed udbetalte Neander Hans Andersen 20 Rigsdaler, og paa en lejet Vogn fra Aarslev kørte da Ægteparret en skønne Dag med det ganske spæde Barn, der blev vederkvæget med "en sur Klud i Munden«, den lange Vej gennem Randers By ud til Landsbyen Terp i Kousted Sogn, hvor Hans Andersen fra sin Soldatertid kendte Sergenten og Kromanden Mads Brun. Af dennes Hustru fik de nu Anvisning paa en Kone der i Byen, Birte, der nok vilde amme Barnet og tage det i Pleje for en Betaling af 2 Mark om Ugen; endvidere mente Krokonen, at hun kunde skaffe den lille Pige døbt, naar de fulgtes ad over til Vorning, hvor Præsten, Jens Hasselager, der for et Aars Tid siden var forflyttet fra Kousted, efter hendes Mening ikke vilde være uvillig til at foretage Daabshandlingen. Næste Dag blev der da spændt for, Barnet maatte igen ud at age, og ledsaget af Krokonen satte Ægteparret Kursen efter Vorning.

Det ret vigtige Spørgsmaal, hvad Barnet skulde hedde, havde Zinne mærkeligt nok ikke faaet opgivet af Neander, saa Krokonen, der ordnede den hele Affære i Præstegaarden, maatte selv finde paa et Navn og valgte da Eva Christina; da hun nogen Tid efter kom tilbage til det ventende Ægtepar med Barnet, gjorde hun sin Saligheds Ed paa, at nu var det døbt i Guds Navn. Krokonen erklærede, at Præsten intet vilde have for at døbe Barnet og foreslog derfor at give Præstekonen 1 Rigsdaler; den gik hun da over med, hvorefter Præstens Børn kom for at se den lille Eva Christina, og de medbragte samtidig en Stob Godtøl til Zinne og Manden fra deres Mor. Efter nogle Timers Ophold i Vorning gik nu Turen tilbage igen til Terp, hvor Barnet afleveredes til den førnævnte Birte, og her var det da i Pleje et halvt

Aars Tid til Marts 1735, da Neander, der imidlertid var blevet afskediget som Hofkirurg i Navler 1734 og efter en Tid at have opholdt sig hos sin Ven, Forvalter Thornsohn paa Tustrup, nu boede i København, fik Zinne til at rejse derover med den lille Pige. En saadan Rejse i Marts Maaned var den Gang ikke nogen Spøg for voksne Folk, end sige da for et Spædbarn; Turen, der foregik med en lille Skude tilhørende en Købmand Schou i Aarhus, varede i hele 8 Dage, saa det var intet Under, at Neander, da han saa Barnet i København, var mindre godt tilfreds med dets Udseende, skønt det efter Zinnes Udsagn havde taget godt for sig af den Tvebaks-Mad, der om Bord udgjorde dets daglige Kost. Her i Hovedstaden blev Barnet nu afleveret til en Soldaterkone, Else Marie Tribentz, dets fremtidige Plejemoder, men allerede nogle faa Dage efter, den 29. Marts 1735, døde den lille Eva Christina, og fulgt af Neander og to Fodgardere blev hun den 31. Marts begravet paa Garnisons Kirkegaard. Det lille Barns Lidelseshistorie var endt.

Paa Clausholm var Rygtet om det passerede imidlertid begyndt at tage Fart. Det lader sig ikke klart oplyse, om Neanders Afskedigelse, der - som før berørt - fandt Sted allerede i Efteraaret 1734, stod i Forbindelse med, at Overhofmesteren, v. Holstein, muligvis gennem sin Broderdatter, Hoffrøken Sophie v. Holstein, havde faaet noget at vide og derfor sørget for at faa Lægen fjernet, uden at Dronningen fik den rette Grund dertil at vide. Disse to, Overhofmesteren og Frøkenen, maatte forøvrigt Aaret efter dele Skæbne med ham, og Grunden var vel netop deres Medviden. Da Charlotte Amalie hen paa Foraaret 1735 kunde forstaa, at den hele Histories rette Forløb nu ikke mere kunde skjules, søgte hun at blive afskediget fra Hoffet for at slippe over til Neander, men Ansøgningen om Afsked blev ikke bevilget. Hun synes da ganske at have tabt Hovedet og indlod sig paa det farlige Forehavende at flygte. Neanders Ven, Forvalter Thornsohn, skulde skaffe hende en Vogn hertil, ligesom Overhofmesteren i samme Anledning laante hende 20 Rigsdaler og en Kuffert; thi bort fra Clausholm maatte hun, »om det endog var paa en Bondevogn«. Det var Dronningens Fødselsdag den 16. April, og netop nogle Dage forinden var der sket det ikke helt sædvanlige, at alt Vandet var løbet ud af Slotsgraven. Rasmus Jensen, der havde aabnet for Vandet, erklærede, at Overhofmesteren tidligere nogle Gange havde givet ham Ordre dertil, men at han denne Gang havde gjort det efter Vaskerpigernes Ønske, idet Renden fra Vaskehuset ud til Graven skulde renses. Flugtforsøget, der var berammet til den 19. April tidligt om Morgenen, blev imidlertid opdaget; Charlotte Amalie kom ikke længere end ud paa Kørebroen med sin Kuffert, da hun blev standset af en Kammerlakaj og maatte vende tilbage til sit Værelse.

Omtrent ved denne Tid synes Dronningen at have faaet noget at vide, og snart efter beordrede hun Neander arresteret i København, idet »det var hende højst angelegen at vide Beskaffenheden af den rette Sandhed af det udsprede Rygte«. Neander forsøgte her i Retten at klare Situationen med at fortælle en opdigtet, meget usandsynlig Historie om en Tjenestepige, der skulde være Moder til Barnet, og han erklærede endog, at han med frelst Samvittighed kunde beedige samme sin Fremstilling; men Retten troede ham alligevel ikke.

Samtidig med, at dette foregik i København, opholdt Charlotte Amalie sig stadig paa Clausholm, næsten som en Slags Fange, og hun saa da tilsidst ingen anden Udvej end at overgive sig paa Naade og Unaade. Da hun velsagtens ikke kunde komme til at tale med Dronningen, indsendte hun en skriftlig Fremstilling af Sagen, hvori hun bl. a. tilsidst siger: »Allernaadigste Dronning! Jeg haver ikke alene min egen Synd og Forladelse at søge, men gør og i allerunderdanigst Ansøgning for jeres Majestæt, at Neander og i Naade maatte pardonneres og komme paa fri Fod; ak, øv nu, naadige Dronning, Naade, og giv ingen af os vor fortjente Løn, men handl med os efter jeres Majestæts eget naadige Hjertelag, thi saa finder vi vist Naade og Forladelse for det forbigangne.«

. Der blev holdt Forhør her i Jylland baade ved Clausholm Birk, Dronningborg Birk og ved Middelsom-Sønderlyng Herreders Ret, hvor de forskellige i det foregaaende nævnte Personer maatte give Møde; i de to Birkers Protokoller fylder Forhørene alene 140 tætskrevne Foliosider. Præsten i Vorning, Jens Hasselager, mødte ogsaa for Retten, men ved Ed benægtede han at have døbt Barnet.

Da de Breve, som Charlotte Amalie havde skrevet til Dronningen, blev læst op for Neander ved Retten i København, gik han straks til Bekendelse og tilstod aabent, at han var Far og Frk. v. Offenbergs Mor til Barnet; naar han tidligere havde nægtet, siger han, var det »formedelst de Forpligtelser, der havde været dem imellem i den Formening, at Sagen ikke skulde blive aabenbaret«. Nu var der ej heller for Neander andet at gøre end at ty til Dronningens Naade, hvilket da skete i et Brev, skrevet fra Arresten paa Tysk og naturligvis holdt i meget underdanige Vendinger, saaledes som Datidens Skik var.

Af Bytingsdommen, der faldt den 23. April 1736, ses det, at Generalfiskalen, velædle og velbyrdige Hr. Kancelliraad Ursin søgte og sag gav Neander for 2 Poster: »At han bør bevise, at Barnet, der fødtes 1734 paa Clausholm, er blevet døbt, og dernæst, at det ikke af Forsømmelse eller uforsvarlig Omgang og Medhandling er død og omkommet«. Dommen lød paa, at han for den første Posts Vedkommende skulde »stande aabenbare Skrifte«, medens hans for den anden »bør fri at være«, desuden skulde han betale Hr. Ursin 20

Rigsdaler »for dennes med Sagen hafte Umage«. Neander fandt ikke Anledning til at appellere denne Dom, men han maatte fremdeles blive i Arresten, medens der ventedes paa Kongens Resolution; forinden denne kom, sendte han imidlertid Ansøgning til Majestæten, hvori han bl. a. beklager sig over den lange Arrest.

Endelig faldt da i Juli 1736 Afgørelsen: »Naar Johan Samuel Neander udreder, hvad Bytingsdommen tilfinder ham at betale, og han vil forføje sig med Charlotte Amalie Offenbergs ud af hans Maj.'s Riger og Lande og aldrig sig der indfinde, skal den fiskalske Aktion som hele Sagen være afgjort. «

Neander kom da straks efter paa fri Fod, og da Charlotte Amalie ligeledes havde faaet sin Frihed og var kommet over til Hovedstaden, kunde Parret endelig opnaa at blive viet; det foregik i Petri Kirke i København den 31. Juli 1736, og til Stede som Forlover var Neanders Prokurator, Balling, samt en Hr. v. Hütten.

En Ansøgning, som Neander indgav om at faa Lov til at blive her i Landet, blev først pure afslaaet, men endelig lykkedes det dog Ægteparret at faa Tilladelse til at blive her, dog udenfor København; de slog sig da ned i Helsingør, hvor de levede i »Fattigdom og slette Vilkaar«, vel ogsaa paa Grund af den store Børneflokk, de efterhaanden velsignedes med, ialt 9.

Neander, der ved sin Død i Helsingør kaldtes *medicinæ practicus*, blev begravet i denne By 4. September 1761; Charlotte Amalie flyttede derefter til Hovedstaden, hvor hun den 6. Januar 1773 blev begravet paa Garnisons Kirkegaard ligesom den lille Eva Christina. Boet efter hende blev vurderet til 96 Rigsdaler, 1 Mark og 4 Skilling.

Saaledes er da denne Historie fuldt oplyst fra først til sidst, medens derimod Tilførslen af 1740 i Vorning Kirkebog om det begravede Barn samt Barnekisten, der den Dag i Dag har sin Plads i Kvorning Kirke lige for Kirkedøren, stadig maa henføres til de Gaader i Verdens Historie, som ingen magter at løse.

Anm. De Læsere, der maatte ønske at trænge dybere til Bunds i Neanders og Charlotte Amalies her kort fortalte Historie, kan jeg henvise til:

K. Carøe: Den hemmelige Barnefødsel paa Klavsholm 1734.